

Az én-elbeszélés sajátosságai Kafka Margit és Szabó Magda regényeiben¹

Absztrakt. Kafka Margit a kutatók gyakran Szabó Magda irodalmi elődjeként hivatkoznak, noha műveik narratív technikáinak összevetéséről még nem születtek tanulmányok. Dolgozatomban Kafka Margit *Színek és évek*, valamint Szabó Magda *Az őz* című regényeit szeretném összehasonlítani, hogy rámutassak az első személyű elbeszélők tudati ábrázolásában megnyilvánuló narratív hasonlóságokra és eltérésekre.

Kafka Margit és Szabó Magda írásművészetének párhuzamaira az elmúlt évtizedek során többen felhívták a figyelmet. Nagy Péter Szabó Magda *Freskó* című regényéről írt kritikájában mindkét írónőt „vérbeli női epikus”-ként határozta meg,² Lengyel Balázs azt hangsúlyozta, hogy mindketten olyan kivételes írónők, akik a férfi írókéval egyenrangú, mégis „nőies” regényeket alkottak,³ Sz. Szabó László pedig *Az őzről* írt kritikájában úgy fogalmazott, hogy Szabó Magda az „emberi lélek, a nő lelkének olyan mélységeit tárja elénk részletes aprólékossággal és őszintén, mint Kafka Margit”.⁴ Bata Imre meggyőződése szerint „Kafka Margit óta nem volt a magyar irodalomban olyan erőteljes epikus tehetségű írónőnk, mint Szabó Magda,”⁵ Erdődy Edit pedig úgy vélte, hogy Kafka Szabó Magda „nagy elődje, s bizonyos mértékig szellemi rokona”, aki szintén „belülről ad hírt arról a vidéki, polgári-értelmiségi rétegről, amelyet többkevesebb szál fűz a pusztulása utolsó stádiumához érkezett dzsentrihez.”⁶

---

1 A szerző a tanulmány megírásának idején a Magyar Művészeti Akadémia MMKI-Ö-2020 témaszámú ösztöndíjpályázat támogatásában részesült.

2 „A magyar irodalomnak igazi női epikusa eddig csak egy volt: Kafka Margit. S ebben az összetételben a »női« jelző nem pusztán a szerző statisztikai adaléka: Kafka teljes értékű epikus volt, azzal a többlettel, hogy mindig, mindvégig női szemmel látta a világot, s író-voltának kiiktathatatlan sajátága, hogy kora s köre valóságáról női vallomást adott. [...] A Kafka-párhuzamot tovább lehetne folytatni: a *Freskó* alig kétszáz oldala szintén egy réteg: a vidéki magyar értelmiség jelen századközepi széthullásának – megsemmisülésének és megújhodása csiráinak – a regénye.” NAGY Péter, *Szabó Magda: Freskó*, Irodalomtörténet, 1959/2., 301–302.

3 LENGYEL Balázs, *Freskó. Szabó Magda regénye*, Élet és Irodalom, 1958. március 28.

4 SZABÓ László, *Szabó Magda: Az őz*, Alföld, 1959/5–6., 150.

5 BATA Imre, *Kérdőjelek a Pilátus margójára*, Tiszatáj, 1963/9., 2–3.

6 ERDŐDY Edit, *Realista hagyomány és belső monológ Szabó Magda regényeiben*, Literatura, 1974/3., 110.

A fent idézett vélemények ellenére nem születtek olyan elemző tanulmányok, melyek a két író műveinek elbeszéléstechnikáját vetették volna össze, holott az ilyen jellegű elemzések fontos eredményekkel szolgálhatnak mind Kaffka későbbi írógenerációk írásmódjára gyakorolt hatásának vizsgálata, mind pedig Szabó Magda magyar irodalomtörténetben való elhelyezésének tekintetében.

A most következő írásomban a *Színek és évek*, valamint *Az őz* című regények összehasonlítására vállalkozom. Azért esett a választásom erre a két műre, mert bár alapvetően különböző stílusban íródtak, mégis mindkettő olyan, egy-egy női főhős élettörténetére fókuszáló homodiegetikus elbeszélés,⁷ melyekben a narrátor és a főhős alakja egybeesik, ezért ezen vonásokra koncentrálni szeretném bemutatni az elbeszélés-technikájuk között kimutatható párhuzamokat, illetve eltéréseket.

Noha mind Kaffka, mind pedig Szabó Magda regénye én-elbeszélés formában íródott, a szereplői élettörténetek felidőzésének motivációja eltér a két műben; Pórtelky Magda számára a régi időkre emlékezés a magány elűzésére szolgáló időtöltés, sőt szórakozás – noha a főhősnő elbeszélésére a rezignált hangnem jellemző –, míg Encsy Eszter egy tragédia (szerelme, Lőrinc halála) hatására fogalmazza meg az élettörténetét, külön hangsúlyt fektetve arra, hogy – az ötvenes évek során írt önéletrajzaitól eltérően – most először beszél őszintén az életéről, múltjáról. A *Színek és évek* ötven éves hősnőjét az „idős” kor készletti számvetésre, míg *Az őz* főszereplője a múltban gyökerező, tragédiához vezető tetteit akarja igazolni. Ez az önigazolási szándék egyébként Pórtelky Magdára is jellemző, ami erősen meghatározza azt a módot, ahogy magát és többi szereplőt látatja az elbeszélésében, ugyanakkor ő Eszterrel ellentétben számtalan alkalommal reflektál egyrészt arra, hogy nem tud mindent pontosan visszaidézni, másrészt arra, hogy a mostani szemlélete nagyban befolyásolhatja azt, ahogy a vele történeteket felidézi és értelmezi.⁸ Azaz tisztában van azzal, hogy az elbeszélés során önmagát saját élettörténetének főszereplőjévé avatja, s ezáltal saját önazonosságát alkotja meg, s ez a fajta eljárás a művészi világalkotással mutat párhuzamokat.⁹ Ugyanez igaz Szabó Magda regényének hősnőjére, aki az életrajzát olvasó káderesek elvárásainak megfelelően fogalmazza meg a saját élettörténetét, s konstruálja meg benne azokat a tényeket és történéseket, melyek révén életrajza elfogadhatóvá

4

7 Mivel a hivatkozott részletnek még nincs magyar fordítása, ezért az általam használt angol nyelvű kiadás oldalszámait adtam meg, ettől függetlenül azonban a magyar irodalomtudományban használatos terminológiát használom. Gérard GENETTE, *Narrative Discourse Revisited*, ford. Jane E. LEWIN, Ithaca–New York, Cornell Univeristy Press, 1988, 245.

8 „[...] és meglehet, hogy amit ma az élettörténetemnek gondolok, az csak mostani gondolkodásom szerint formált kép az életéről.” (8.) – A dolgozatban hivatkozott oldalszámok a következő kiadásra vonatkoznak: KAFFKA Margit, *Színek és évek*, Budapest: Osiris, 1999. (Millenniumi Könyvtár 13.)

9 BENOVSZKY Krisztián, *Emlékezés és narráció három modellje (Kaffka Margit, Ottlik Géza, Talamon Alfonz)* = Uő., *Rácsmustra. Regényes olvasónapló Kaffka Margittól Bodor Ádámig*, Pozsony: Kalligram, 2001, 39.

válik.¹⁰ Az ő esetében ráadásul láthatóvá válnak a konstruált életrajzai is, melyek nem önfeltáró írások, hanem csupán olyan „szerepjátékok”, melyek célja a valódi élettörténet más verziókkal való helyettesítése a potenciális olvasónak való megfelelés érdekében, míg a művet alkotó monológjában megfogalmazottakat a múltja teljes és kendőzetlen elbeszéléseként prezentálja.

Mindkét regény hősnőjének élettörténetét az elbeszélő-émlékidéző helyzet körülményeire adott reflexiók fogják közre. A *Színek és évek* első bekezdésében egy házának tornácán magányosan emlékező idősödő asszony képe bontakozik ki, míg *Az őz* elbeszélőjének helyzetéről kezdetben csak annyit tudunk, hogy valahol a szabadban tartózkodik,¹¹ s csak a narratíva későbbi pontján derül fény arra, hogy egy temetőben, a szerelme sírja előtt ülve emlékezik. A *Színek és évek* hősnőjében a kerti szemlélődés során feltűnt részletek indítják el az emlékezést, mint ahogy a következő mondatban láthatjuk:

Ezek a virágok nyíltak a régi Zimán-ház kertjében is, ahol gyermekkoromat töltöttem: piros mályva, papsajt, jézusszíve, bazsali, rezeda meg kisasszonycipő. (8.)

Az idézett mondatot követően megtudjuk, hogy a Zimánok városi telke több utcányi hosszú volt, majd Magda arról beszél, hogy az ezen fekvő két-három ház eladása ellenére is hatalmas területen tudtak játszani a testvéreivel gyerekkorukban, majd az elbeszélő-émlékidéző helyzethez képest egy évvel korábbi látogatása során szerzett benyomását fogalmazza meg (a lebontott öreg ház miatt kisebbnek és jelentéktelenebbnek látszik ez a terület), legvégül pedig részletekbe menően felidézi, hogy játszottak itt a testvéreivel gyerekkorukban.

A temetőben monologizáló Encsy Eszterben is számos esetben valamilyen jelen idejű történés hívja elő az emlékeket. Lássunk erre egy példát a regény elejéről:

Egy bogár mászik mellettem, most kerülte ki a lábujjaimat, szép, karcsú, kék szárnyú bogár. Apa most azt mondaná, hogy Calosoma Sycophanta, aztán elemelné az útból azt a kiköpött barackmagot, és utána szólna komolyan: »Menj, utas, békével!«

Apát bizonyosan szeretted volna. [...]

10 „Hát ha az igazságot nem hiszi, ha nem bírja elviselni, én mesélhetek. Hál' istennek, nincs egy köve sem a házunknak, amely már emeletessé nőtt, apám, anyám régen a sírban, nem lehet megcáfolni az életrajzomat. »Micsoda utat tett meg!« – mondta elismeréssel a legutolsó káderes. Persze. Nagyot. Attól mindenki olyan boldog lesz, ha elmondom, milyen kényelemben nőttem fel, mennyi gonddal neveltek, hogy vigyáztak rám a kisasszonyok, főleg a legutolsó nevelőnőm, Elza, mennyire nem ismertem, csak az élet napos oldalát, s milyen szigorúan elzártak mindentől, ami valóság. Az életrajzom mindig bővült, végül már kis lovat találtam ki magamnak, azon száguldoztam a szentmarteri pusztán, volt nagy szélű, puha kalapom és fehér ostorkám.” (157–158.) – A dolgozatban hivatkozott oldalszámok a következő kiadásra vonatkoznak: SZABÓ Magda, *Az őz*, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975.

11 „Megint lehúztam a cipőt, itt ülök mezítláb a földön. Van egy kis szél, csak annyi, hogy a levelek megbillennek az ágakon. Egy bogár mászik mellettem, most kerülte ki a lábujjaimat, szép, karcsú, kék szárnyú bogár.” (9–10.)

[...] apa most hozzászólna a bogárhoz, és azt mondaná: »Menj, utas, békével!« Le is guggolna mellé. Érdekes, ha rá gondolok, mindig guggolva látom, ahogy gyér szőke haja elkuszálódik a rendkívül domború, szépen formált homlokán, és a szemüvege alól valami bogárra vagy virágra néz. (9–10.)

Az elbeszélő-émlékidező helyzetben látott bogár a szeretett apáról rögzült emlékképet hozza felszínre a főhősnő tudatában, majd a férfi testi megjelenésének leírását közvetítő szakaszt követően az rémlik fel előtte, hogy a halott apja homlokáról kézzel kellett letörölnie az izzadságot, mert az összes zseb-
kendő – melyeket nagynénjétől kaptak, s ez a tény a következő mondatban újabb emlékeket idéz fel benne – fent száradt a padlásukon, vagyis a bogár több idősíkot is működésbe hoz a szövegben.

Az elbeszélő-émlékidező helyzet mind Kaffka, mind pedig Szabó Magda regényében egy olyan statikus pontként határozható meg, melynek idősíkjához az elbeszélők újra és újra visszatérnek, hogy az elmondottakkal kapcsolatos reflexióikat megfogalmazzák, továbbá gyakran az ebben az idősíkbán kapott impulzusok lendítik tovább az elbeszélésüket.

6 A *Színek és évek* főhősnője élettörténetének felelevenítését az emlékezés nehézségeire vonatkozó elbeszélői reflexiók, valamint a múlthoz való viszonyulás megfogalmazása előzi meg, míg *Az őz*ben az elbeszélő-émlékidező helyzet idejének történéseire, valamint a közelmúlt eseményeire adott reflexiókkal – melyek már olyan utalásokat tartalmaznak, melyek nagy jelentőséggel bírnak Encsy Eszter múltjában – összefonódva veszi kezdetét a múlt felidézése.¹² Ily módon egy olyan visszatekintő láncolat jön létre egyetlen bekezdésen belül, melynek végpontján Eszter gyerekkorában bekövetkezett – s a regény fabuláris és szűzsés szintjén egyaránt jelentőséggel bíró – lábdeformációjára vonatkozó reflexió áll, ezt követően pedig az elbeszélésben olyan történések bomlanak ki, melyek ugyan különböző idősíkokhoz tartoznak, mégis összeköti őket a már említett mozzanat.

Az előbbiekből adódóan Kaffka művének elbeszéléstechnikája igen hasonló Szabó Magda regényéhez, hiszen az ő hősnője nem írásos tevékenység által rögzíti az életét, s az elbeszélő-émlékidező helyzet körülményeivel kapcsolatban is információkkal szolgál, ám ezek az őt körülvevő térre vonatkoznak, míg Encsy Eszter folyamatosan reflektál a beszédhelyzettel szimultán történésekre,¹³ ami miatt *Az őz* autonóm belső monológnak¹⁴ tekinthe-

12 „Hamarabb akartam jönni, de meg kellett várnom Gyuricát, és tudod, hogy ő mindig mindenholon elkésik. Azt mondta, eljön kilencre, aztán tizenegy is elmúlt, mire láttam belépni a kapun.” (5.)

13 Például: „Egy bogár mászik mellettem, most került ki a lábujjaimat, szép, karcsú, kék szárnyú bogár.” (9–10.) „Ez a hangya hatodszorra veselkedett neki annak a fél baracknak.” (80.); „Itt rozmarying van valamerre, nem látom, csak érzem a szagát.” (102.); „Elállt. Most minden párolog, füstölnek a virágágak.” (151.); „A ciszterna félig megtelt zöld, nyálkás vízzel [...]. Az imént megnéztem magam benne [...]” (155.)

14 Dorrit Cohn ezt a fogalmat azokra a szövegekre alkalmazza, melyekben a belső monológ nem narrációs technikaként érvényesül, hanem az egész regényszöveg

tő. Emellett a *Színek és évek* kevesebb idősíkkal operál, mint Szabó Magda műve,¹⁵ s bár az elbeszélésben számos monologikus betét található, formai tekintetben még inkább az emlékelbeszélés¹⁶ sajátosságaival (akronologikus szerkesztésmód, asszociatív emlékezés) bír, azonban – mint majd azt a későbbiekben látni fogjuk – az elbeszélői tudatok megjelenítésének vonatkozásában számos párhuzam ragadható meg a két regény között.

Mindkettő, egyetlen szereplő szólamára épülő műben találhatunk olyan megszólításokat, melyek más személyek jelenlétét implikálják. Míg azonban Kaffka regényében az ilyen megszólításra csak egyszer akad példa, addig Az őzben a kezdettől fogva végigkíséri az elbeszélést egy második személyű megszólítás. Lássuk először a *Színek és évek*ben található esetet:

»Kislányaim, lelkeim, csak ti tanuljatok! Mindenáron, mindenáron! Ne csináljatok ti semmit a ház körül; majd főzök, seprek, takarítok én, az én kidolgozott kezemnek, szétment, elhanyagolt testemnek már úgymint mindegy. Ti csak készüljétek szebb, diadalmaskodó, független életre; magatok ura lenni, férfi előtt meg nem alázkodni, kiszolgáltatott mosogató cselédje, rugdosott kutyája egynek se lenni. Csak tanuljatok, mindent; ha az utolsó párnám is adom érte!« (169.)

Az idézett részlet aposztrophéként¹⁷ is értelmezhető, hiszen a mű ismeretében kijelenthető, hogy a megszólítás pusztán retorikai célokat szolgál, mint-hogy a szövegben semmi nem utal arra, hogy Magda emlékezésének fültnája lenne, sőt a narrátor számos alkalommal utal magányára, elszigeteltségére. Nem véletlen, hogy ez a megszólítás éppen a regény vége felé jelenik meg a szövegben, hiszen Magda lányainak adott tanácsából a saját fiatalságához, illetve asszonyéveihez való viszonyulása is kiolvasható. Ebből adódóan ez a rész egy olyan önmegszólításként¹⁸ értelmezhető, mely azt a célt szolgálja, hogy a beszélő a másikhoz – aki egyszerre van „kívül és belül a fikcionális szí-

7

---

egyetlen személy belső monológjának tekinthető, ami olyan hatást kelt, mintha a „szöveg önmagát hozná létre.” Dorrit COHN, *Áttetsző tudatok* ford. GÁCS Anna – GOCSÁL Ákos – CSERESNYÉS Dóra = *Az irodalom elméletei 2.*, szerk. THOMKA Beáta, Pécs: Jelenkor–JPTE, 1997, 100.

15 Bár a regény korábbi értelmezői szerint a műben három (gyermekkor, Eszter és Lőrinc kapcsolatának alakulása, az elbeszélés jelene) idősíki különíthető el, megfigyelésem szerint azonban négy; a negyedik az elbeszélés jelenét megelőző napok, órák történéseit foglalja magába, és ennek az idősíknak a közbeiktatását azért tartom indokoltnak, mert olyan eseményeket és mozzanatokot tartalmaz, melyek a múlt elbeszélésének indikátorai lesznek a későbbiek során, továbbá maga a regény is egy ebbe az idősíki tartozó esemény felidézésével kezdődik. A mű időszervezetével részletesen foglalkoztam a következő tanulmányomban: KOSZTRABSZKY Réka, *Monológ, élettörténet és temporalitás Szabó Magda Az őz című regényében*, Irodalmi Szemle, 2020/12, 69–72.

16 COHN, *I. m.*, 155.

17 Jonathan CULLER, *Aposztrophé*, ford. SZÉLES Csongor, Helikon, 2000/3., 380–381.

18 Barbara JOHNSON, *Aposztrofálás, animáció és abortusz*, ford. BALOGH Andrea = *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*, szerk. BÓKAY Antal – VILCSEK Béla – SZAMOSI Gertrud – SÁRI László, Budapest: Osiris, 2002, 570.

nen”¹⁹ – címzett beszéd formájában egy olyan viszonyt alakíthasson ki, mely segítheti őt önmaga megképzésében, ami az élettörténetet felidéző szövegek legfontosabb céljának és motivációjának tekinthető.

Az őzben a monologizáló főhősnő számtalan alkalommal intéz kérdést (például: „Tudod te, mi az a...?”), vagy: „Tudod, milyen érzés...?”) egy másik személy felé (akiről később kiderül, hogy nem más, mint a szerelme, Lőrinc), illetve – szintén neki címezve – magyarázza az életének egyes eseményeit, sőt olykor még az elbeszélő-émlékidéző helyzet történéseit is kommentálja, ám mindezekre egyetlen alkalommal sem érkezik semmilyen reakció. A mű utolsó nagy részében azonban fény derül a narratív szöveg azon paradoxonjára, hogy a megszólított az elbeszélő-émlékidéző helyzet idősíkjában már halott, így ezt az eljárást szintén értelmezhetjük aposztrophéként, hiszen „a megszólított jelen-nem-lévő, halott vagy élettelen identitás ezáltal jelenlévővé, élővé és emberi alakúvá válik”.²⁰ E megszólítás tehát nem arra szolgál, hogy a beszélő kommunikációt kezdeményezzen a megszólított személlyel, hanem hogy az események között ok-okozati kapcsolatot hozzon lére. Szabó Magda regényében ennek azért is van jelentősége, mert ez a narrációs megoldás az olvasó–szereplő párbeszédhelyzet tekintetében a hagyományos színházi alaphelyzettel – a néző csak befogadója a történetnek, nem neki címzett beszédet hall, nem léphet interakcióba a színésszel stb. – képez párhuzamot, ami azért lényeges, mert Encsy Eszter színházi színésznő. Ebből a szempontból egy újabb kapcsolódási pont mutatkozik a két mű között, hiszen Pórtelky Magda többször fogalmaz úgy, hogy az élet egy szerepjátás, mindenki a saját élete főszereplője, s hogy sokszor mindannyian kénytelen vagyunk álarcozat, szerepeket felvenni,²¹ ráadásul megőzvegyülése után a színészi pályára lépés gondolata is felmerül benne. Encsy Eszter nemcsak szakmájából, hanem személyiségéből adódóan is folyton szerepeket játszik – ami az életrajza megírásának módozataiban is megnyilvánul –, hogy elrejtse mások elől valódi önmagát, és a maszkok levétele során folyton azzal szembesül, hogy nincsen arca, nincsenek vonásai, így ezek hiányában az arca olyan, akár egy halotté.²² Mindkét hősnőnek lételeme tehát a színjátszás, noha Pórtelky Magda esetében ezek a szerepfelvételek inkább a társadalomban való érvényesülést szolgálják,²³ míg Az őzben mindez a főhősnő igazmondásra való

8

19 COHN, *l. m.*, 146.

20 JOHNSON, *l. m.*, 570.

21 Például: „Úgy játssza bele magát a felnőtt ember is a célra törő, a szorgos, a léha, a szenvedélyes, vagy gyűlölködő szerepébe” (5.) „Az ember jól-rosszul mégiscsak végigjátssza a maga vállalta szerepeket mind sorjában”. (5.); „Senki nem vállal mellékes szerepet; – magáért magának játszik” (5.)

22 A témával részletesen foglalkoztam a következő tanulmányomban: KOSZTRABSZKY Réka, *A test és tekintet szerepe Szabó Magda Az őz című regényében*, Irodalmi Szemle, 2018/7–8., 82–92.

23 Kemenes Géfin László és Jolanta Jastrzębska ezeket a szerepjátásokat az erotika és a férjszerzés/-választás kontextusában értelmezik és elemzik. KEMENES GÉFIN László, Jolanta JASTRZĘBSKA, *Erotika a huszadik századi magyar regényben*

képtelenségéből és szakmájából adódik (noha az ötvenes években társadalmi hovatartozása miatt ő is alkalmazkodásra kényszerült), ugyanakkor mindketőjük élettörténeti elbeszélését áthatja az öngizolási szándék.

Mind a *Színek és évek*ben, mind pedig *Az őz*ben igen erőteljesen reflektált mozzanat a főhősnők elszigeteltsége, csak éppen míg az előbbi regény esetében ez már kezdetektől fogva nyilvánvaló, addig az utóbbi esetében csak apránként tárul fel a helyzet az olvasó előtt. A másik személy megszólítása ezért mindkét mű esetében kiemelt jelentőséggel bír, hiszen olyan sajátos önmegszólítási formának tekinthetők, melyek hozzásegítik a főhősnőket élettörténetük, illetve a felidézett történésekhez való viszonyuk megfogalmazásához.

A két mű elbeszélő-émlékidéző helyzeteinek megvizsgálását követően figyelmünket a múlt és emlékezet összefüggéseire kell irányítanunk. A két regény alapvető elbeszélői eljárása az analepszis,²⁴ hiszen mind Magda, mind pedig Eszter korábban lezajlott eseményeket idéznek fel, s az élettörténetük elbeszélésének idősíkjában már minden lényeges esemény lezajlott. Az elbeszélők a visszatekintő perspektíva által ruházzák fel jelentőséggel a velük történt eseményeket, valamint emberi kapcsolataikat. Magda többek között a következő belátást fogalmazza meg:

Ahogy így újra meg újra végigélem, végigcsinálom gondolatban a rég elmúlt dolgokat, néha össze is fut a szemem előtt sok összefüggés. Mindennek, ami történik, oly sokféle oka van; nem tudom, mindig a legigazabbat találom-e meg, ha egy okot keresek – és nem tudom, minden apróság éppen úgy történt-e, vagy csak sokszor gondoltam és mondtam úgy el azóta, és már magam is hiszem. (8.)

9

Az *őz* monologizáló főhősnője Magdával ellentétben egy olyan szereplőként tételeződik, akinek esetében nem merülnek fel emlékezési nehézségek, hiszen egyfelől mélyen beleivódott az elméjébe minden szenvedés és őt ért igazságtalanság, illetve az egyes emberekről alkotott, semmilyen tényező által felül nem írható véleménye összefüggésben áll tragikus sorsával, melyet éppen soha meg nem változó, soha fel nem engedő személyisége idéz elő. Ez az egyetlen szereplő tudatára fókuszáló elbeszélési forma nemcsak a regényvilágot szűkíti le, hanem az olvasó értelmezési lehetőségeit is, hiszen más szereplők perspektívájához nem fér hozzá, s ugyanez a helyzet a *Színek és évek* esetében is, melyben az olvasó kizárólag Magda szűrőjén és értelmezésén keresztül ismerheti meg az eseményeket.

A művek időszerkezetét tekintve elmondható, hogy a lineáris történetmesélést folyamatosan megtöri a különböző idősíkokhoz tartozó emlékek felidézése, vagyis a múlt egyes eseményei között folyamatos oszcilláció áll fenn. Ez az oszcilláció az *elbeszélő*, illetve az *elbeszélte én*²⁵ közötti dinamikát is meg-

---

(1911–1947), Budapest: Kortárs, 1998, 21.

24 GENETTE, *l. m.*, 53.

25 A két fogalmat Leo Spitzer nyomán használom.

teremti, hiszen a főhősök hol azonosulnak korábbi énjeikkel, hol pedig a jelenlegi nézőpontjukból idézik fel az eseményeket. Ebből adódóan, s a felidézett emlékek idősíkjaiával összhangban, a perspektíva is váltakozik attól függően, hogy a felelevenített időszakban a hős nő épp milyen életszakaszban van, s ezek a perspektíva-váltások szükségesek ahhoz, hogy Kaffka és Szabó Magda regényeinek elbeszélő-szereplői egy nagyobb időtávlatból, más szemmel tudják vizsgálni az egyes eseményeket.

A *Színek és évek* egyes elemzői között nincs konszenzus abban a kérdésben, hogy a mű melyik narrációs típushoz sorolható. Fittler Áron úgy látja, hogy a *Színek és éveket* összességében egybehangzó ön-narráció²⁶ jellemzi, mivel a főhős nő „a szöveg nagy részében azonosul múltbeli énjével, nem cáfolja meg korábbi döntéseit, valamint elfogadja az életében bekövetkező események jogosságát, továbbá többször tesz tanúságot arról, hogy nem rendelkezik felsőbb tudással életéről.”²⁷ Ezzel szemben Benyovszky Krisztián szerint a regényt disszonáns ön-narráció²⁸ jellemzi, mivel az olvasó mindent az én-elbeszélő tudati szűrőjén keresztül ismer meg, továbbá a két *én* aszimmetrikus viszonyban áll egymással, mely fontos szerepet tölt be a mű narrációjában.²⁹ Meglátásom szerint Kaffka regénye a két típus kereszteződésének tekinthető, hiszen mindkét típusra szolgáltató számtalan példát, mivel funkcióval bír az, hogy az adott szövegrészben épp melyik narrációs típus érvényesül, s ugyanez mondható el Szabó Magda művéről is. A következőkben ennek bizonyítására azt szeretném megvizsgálni, hogy mi a jelentősége és szerepe az elbeszélők korábbi énjeivel való azonosulásának, illetve azoknak az eseteknek, amikor a szereplők múltbeli tudatát a jelen kontextusában már többlettudással rendelkező elbeszélő *én* idézi fel.

A *Színek és években* használt egyik leggyakoribb elbeszélői eszköz az egybehangzó ön-narráció, melynek során a narrátor teljes mértékben azonosul a múltbeli énjével, mint például a következő esetben:

Teli voltam csömörrel megint, ürességgel, réveteg, gyámoltalan zavarral. Hát mi vagyok én már? Ilyen gyorsan... ennyire! Mi a helyes, kire kell hallgatnom? Gidáék sunyin magamra hagynak most, nem védenek. Úgy látszik, nem csináltam elég ügyesen!... Pfüj! De nem, én nem akartam semmit, nem igaz! Mit tudom én az ilyet? Otthon, ha megvádoltak is rossz nyelvek, csak szerelemről, romantikás játékról volt szó, de így! Milyen ocsmány minden dolognak a másik oldala! De hát hogy is vagyok én ezen a világon, se kint, se bent; a hasznos és védő rendszerből kiszakadtam, és szabadsággal nem tudok igazán élni, gyáva és finnyás vagyok, nem merek, nem bírom el a felelősséget magamért. Most elmúlt a tél, jó sok pénz elment, és nem vagyok előbbre semmivel. Újra itt valami ijedelmes mélység szélén, amitől görcsösen rettegek; mert régi, családom-

26 COHN, *I. m.*, 109.

27 FITTLER Áron, „Az idő szorgos mértéke” – *Elbeszéléstechnikák és az emlékezés érzelmi tényezői Kaffka Margit Színek és évek című regényében*, Korunk, 2012/3., 96.

28 Cohn kiemeli, hogy ennél a narráció típusnál az „ön” előtag az elbeszélő és elbeszélő módosulásának jelölésére szolgál. COHN, *I. m.*, 109.

29 BENYOVSZKY, *I. m.*, 49.

beli vagy szinyéri ítéletek csengenek bennem, még gyermekkoromból, a rossz, közönséges cédákról, pénzért kitarottokról, akikkel csak »úgy bánnak!«... Ó, istenem! (126–127.)

Látható, hogy az idézett szövegrészt az elbeszélő *én* Magda múltbéli énje érzelmeinek összegzésére szolgáló reflexiója vezeti be, ezt követően pedig evokatív jelenidőben,³⁰ önidéző monológ³¹ formájában idéződik fel a főhősnő akkori, zaklatott lelkiállapotról tanúskodó eszmefuttatása, illetve a helyzetét előidéző okokon való töprengése, az évszakra, valamint a Losonczy Attilához való viszonyának egyes mozzanataira tett utalások pedig időbeli távlatot is adnak az elbeszélő *én* monológjának. Ugyanakkor a monológba olyan mondatok is ékelődnek, melyek a monológ idősíkjánál korábbra tehető történésekre utalnak, hiszen Magda múltbéli énje egyfelől a múltjára utal („Otthon, ha megvádoltak is rossz nyelvek...”), másfelől pedig párhuzamot von akkori helyzete, valamint a gyerekkorában sokszor emlegetett kitarott nők sorsa között, vagyis ebben az esetben több idősíki csúszik össze a múltbéli *én* gondolatmenetének szó szerinti felidézése nyomán. Figyelmet érdemel továbbá az a monológ is, melyben Magda Vodicska Jenő halálát követően arról elmélkedik,³² hogy vajon kitől várhatna gyengédséget és segítséget ebben a szörnyű helyzetben, hiszen ebben az esetben is Magda múltbéli énjének gondolatai olvashatóak, s az elbeszélő *én* semmilyen mértékben nem reflektál arra, hogy később boldogtalan(ná váló) házasságot kötött Horváth Dénessel. Egy veszekedésüket követő alkalommal Kaffka hősnője az előbbi esethez hasonlóan teljes mértékben a múltba transzponálja a tudatát,³³ így visszaadva azt, ahogy gondolatai a férje viselkedésére

---

30 COHN, *l. m.*, 171.

31 Uo., 98. Fittler Áronnal ellentétben én az ilyen típusú monológokat nem autonóm belső monológként, hanem önidéző monológként kezelem, mivel Dorrit Cohn az előbbi fogalmat azokra az esetekre tartja fenn, amikor a teljes regényszöveg egyetlen személy monológjából épül fel.

32 „Hát mindenki ilyen gaz és közönséges, ha törésre kerül?... Nem lehet; kell lenni igaz gyöngédségnek, áldozatkész szeretetnek még, amilyen a szegény jó uramé volt. De hol? Horváth Dénes?... De hiszen ő is csak szavakkal!... Nem, ez csúnya, rossz gondolat! – Ő idegen, csak jó barát, aki tartózkodó tiszteletből nem ismerhet ilyen részletkérdésekbe bocsátkozni. De milyen jó hozzám, és mennyire velem érez, és aggódik értem, hogy szeret.” (111.)

33 „Egyszer visszaneéztem. Csakugyan a díványsarokban ült mögöttem, a szemén tartotta a zsebkendőjét, és halkán, de zokogva sírt... Ó, istenem. Sír... Mi van vele? Hát érezni tudja ez még az ilyeneket, vagy akármit, az élete nyomorúságát? Vagy csak az ital, az öregség, az esetttség vizesíti el a szemét?... Szegény!... Talán most oda kellene menni hozzá, végigsimítani a fejét, a kezét... Az ám! Hogy holnap, vagy még ma gyilkos, kegyetlen gúnyval hánytorgassuk, emlegessük fel egymásnak az elérzékenyülést!... Nem, mi már nem közeledhetünk szavakon át. Ezt a bolond, szép percet megéreztük, együtt voltunk benne, bezárjuk, elszigeteljük; és holnap, vagy még ma tovább veszekszünk... Mit is szólnának a gyerekeink, ha mi csudaképp most megpróbálnók az egyetértést. Már így szoktuk meg; ebből már nincs kiút.” (180.)

való magyarázatkeresés folyamata, a vizsgálaton való tépelődése, illetve a vizsgálatás lehetséges következményeinek mérlegelése között oszcillálnak.

Az őzben is találhatunk példát ilyen eljárásokra:

Most mindjárt játszani fogunk Józsival a pénz miatt. Ha nagyon megnevettetem, talán három pengővel is többet ad. Mit kellene csinálni, hogy nagyon nevessem? (71.)

Ki az ördögöt érdekeli Emil? Az érdekeli, amiről a német kisasszonyokat hallom sutogni a padon, mikor nyitva hagyom a konyhaajtót, s én bent mosogatok, az érdekeli, hogy ha igaz, amit mondanak, és Józsi agyoncsapta Jusztit, miért nem csapja agyon Ilu néni Domi bácsit, ha az megcsalja a nevelőnővel? (97.)

A főhős nő mindkét esetben teljesen visszahelyezkedik a gyerekkori énjé nézőpontjába, és úgy idézi fel a gondolatait, mintha azokon éppen most töprengene, vagyis az elbeszélő *én* többlettudása semmilyen mértékben nem érvényesül. Az első idézetben a korábbi tudatállapot visszaidézése azt a célt szolgálja, hogy pontosan felidézze a szegénységben élő főhős nő gondolkodását, akinek szeme előtt csak a pénzszerzés gondolata lebeg. A második esetben a korlátozott tudással bíró elbeszélő *én* előtérbe kerülése a narratív információk vizsztatartásával áll összefüggésben; ez a mondat akkor fogalmazódik meg Eszterben, amikor megpróbálja kiszedni osztálytársából és ellenségéből, Angélából, hogy tisztában van-e az apja hűtlenségével, ám a lány azt gondolja, hogy a főhős nő arra kíváncsi, hogy milyen problémái vannak a bátyjának, Emilnek. Ekkor azonban Eszter még semmit sem sejt ezekről a problémákról, így az olvasó – aki ezen a ponton csak annyit tud Emilről, hogy már meghalt – tudása az elbeszélőéhez hasonlóan korlátozott, és sokáig az is marad, hiszen a főhős nő nem is próbálja kideríteni, hogy mi lehet a baj a férfival. Ebben az esetben az elbeszélő *én* előtérbe kerülése, s az események késleltetett elbeszélése tehát a feszültségkeltést szolgálja.

Az előbb elemzett esetekhez hasonlóan számtalanszor előfordul, hogy az elbeszélő-főhősök evokatív jelenidőben idézik fel bizonyos történések körülményeit, ahogy azt például Magda teszi a trónörökös szinyéri látogatására való visszaemlékezése során.³⁴ A mű történetidejében zajló esemény vizuális részleteit az elbeszélő-főhős rendkívül érzékletesen, saját érzékelésén átszűrve és az általa fontosnak tartott részletek által képes megjeleníteni, mely részletek bizonyára azért maradtak meg így a tudatában, mert ez a társadalmi esemény jelentős hatást gyakorolt rá,³⁵ amire Magda is reflektál: „Vajon csak

---

34 „Fényes október délelőtt. A kis vasútállomás tele virággal, mozgalommal, szép, új őszi asszonyruhákkal, tükörfényes cilinderek és szalonkabátok fekete tömegével, uniformis-csillogással; valami szinte gyerekes, ünnepi kikészítettséggel mindenben.” (94.)

35 Erre az összefüggésre korábban már Fittler Áron is felhívta a figyelmet. FITTLER, *I. m.*, 97.

énnekem olyan éles az emlékem felőle, hogy semmit nem feledtem annyi esztendő alatt?” (96.)

Az őz Encsy Eszterében ugyancsak élénken élnek olyan, számára jelentős emlékek, melyeknek felidézése a jelen és a múlt egybeolvadásának látzatát nyújtja, mint például a következő emlék:

„[...] ilyenkor mindig magamat látom egy szál ingben, ahogy állok a konyha kőpadlóján. Apámnak névnapja van, s engem Kárász néni megtanított egy köszöntőversre. Hajnal van, májusi hajnal, fülem a hálószoba ajtaján: ébredzenek-e már. Fázik a talpam a kövön, bent már suttognak, de nem merek még belépni, csak állok, összefogom magamon az inget. Aztán végre kinyílik az ajtó, anyám kijön, piros, a haja kuszált, még nagyon fiatal és tündöklően szép. Bemegyünk, apám felült az ágyban, én meg megállok a szoba közepén, kieresztem a hangomat: „*Én kis gyenge madár éneklése, piros hajnal fölöttészése, fölvirradtunk e mára, úgymint Dezső napjára. Dezsőt az isten éltesse, Eszter lányát szeresse!*” Apám megcsókolja a fejem búbját – sose csókolta meg az arcomat –, elkomolyodik, megkér, szavaljam el még egyszer a köszöntőt. Ötéves vagyok, talán hat, megint kieresztem a hangomat, a végén felemelem az ingem két csücskét és bókolok. Apám, anyám összenéz, s apám azt kérdezi anyámtól: »Katinka, volt valaki színész a családjukban?«” (80–81. – kiemelés az eredetiben)

Az elbeszélő *én* gondolkodásmódjának visszaadása, illetve az elbeszélő és elbeszélő *én* közötti távolság teljes megszűnése mellett a regények narrátorai számtalan alkalommal idéznek fel bizonyos történéseket a jelenlegi tudásuk birtokában, illetve számos esetben reflektálnak múltbéli tudásuk hézagosságára is. Pórtelky Magda például az édesanyja Pesten élő nővérétől kapott invitáló levél utóiratának felidézését követően az akkori és a jelenlegi, élettapasztalatok által befolyásolt gondolkodásmódjának különbözőségére reflektál, valamint arra, hogy az időbeli távolságnak köszönhetően már világosan látja, hogy annak idején túlreagálta a dolgokat.³⁶ Hasonló mondható el arról az esetről is, amikor a Losonczy Attilával való ismeretség felelevenítése során interpretálja a férfi dühös és sürgető viselkedését, amit véleménye szerint Losonczy csalódottsága idézett elő, mivel a színészi pályával kacérkodó fiatal özvegy vonakodó magatartásából azt a következtetést vonta le, hogy Magda nem komoly kapcsolat, hanem a pártfogás reményében fogadta a közeledését.

Az őzben szintén találhatunk példát olyan esetekre, amikor az elbeszélő-szereplő csak több év távolságából világosodik meg bizonyos történéseket illetően (például az emlékezés idejét megelőző nap eseményeinek nyomán döbben rá arra, hogy barátnője, Gizike gyerekkorában szerelmes volt Angéla bátyjába), illetve arra is reflektál, hogy a múlt különböző idősíkjához tartozó énjének tudáshiánya egy másik szereplő által számolódott fel.³⁷ Látható tehát,

---

36 „Emlékszem, hogy epés keserűség és undor fogott el akkor ezen, holott (ma már jól értem) természetes és helyes dolog volt ez így. [...] Most, messziről, tisztán látom, hogy az idegességtől, testi és lelki túlfeszítettségtől én szinte félőrült voltam egy idő tájban.” (162–163.)

37 „Eleinte nem tudtam, mi a különbség a börgyáriak meg a tímárok között, Ambrus

hogy mind a *Színek és évekre*, mind pedig *Az őzre* jellemző a két narrációs típus, mely attól függően jelenik meg a szövegben, hogy a főszereplők múltbéli tudatállapotának hiteles visszaidézése a cél, vagy pedig a jelen kontextusában többlettudással rendelkező elbeszélő én reflektál a felidézett történésekre, az eltelt idő során felszámoló tudáshiányra, valamint az értelmezési nehézségek leküzdésére.

Mindkét műre jellemző, hogy az elbeszélő-főhősökben egy-egy emlék felidézése egy újabbat hív elő, amely az emlékek egymásból kibomló láncolatát hozza létre. A *Színek és években* ezeket az eseteket általában az egyes történéseket félbeszakító, elbeszélő énnel tulajdonítható elbeszélői közbevetések, reflexiók idézik elő. Magdában például a tükör előtti készülődés felidézése, illetve az édesanyjától örökölt szépség szemlélése hosszúságú gondolat-sort indít el. Először az édesanyja szerelmi életét, illetve a Telekdy Péter által adott szerenádöt eleveníti fel (szó szerint citálva akkori gondolatait), majd az elbeszélő-főhős fiatal korában természetesnek számító udvarlási módra vonatkozó, hosszabb időtávlatból megfogalmazott gondolatai következnek, ezt követően Grószai a férfiak feleségeikhez való örökös visszatértéről való véleményét idézi és reflektálja, legvégül pedig meglepődve konstatálja, hogy gondolatai „öregasszonyos módra” elkalandoztak, majd a jelenlegi múltidéző foglalatossága, valamint fiatalkori tűnődései közötti párhuzamvonást követően ismét visszatér a gyerekkor eseményeinek idősíkjába. (22–24.)

14

Az őzben is számtalan példát találhatunk az emlékek egymásból való kibomlására, amit általában valamilyen elbeszélő-emlékidező helyzetből származó impulzus indít el Eszterben. Ennek bemutatására a már hivatkozott bogaras jelenetet szeretném felhasználni. A főhős nőben a mellette mászó bogár látványának hatására a természetbúvár apa képe rémlik fel, majd a következő mondatokban magyarázatot ad arra, hogy miért nem beszélt róla soha a szerelmének, ezt követően egy hosszabb bekezdésben idézi fel az apja kinézetéről rögzült emlékképet, majd arról beszél, hogy a halott apja homlokát a kezével kellett letörölnie, mert akkor éppen az összes Irma nénitől kapott zsebkendő a padláson száradt, s e reflexiót követően az Irma nénitől kapott szűk cipők, illetve azok későbbi életére gyakorolt hatását eleveníti fel. Eszter azonban Pórtelky Magdával ellentétben sohasem reflektál az „elkalandozásaira”.

A két mű közötti további különbségként határozható a fragmentáltság mértéke is. A *Színek és években* ezt a fragmentáltságot az idézi elő, hogy egyrészt a főhős nő nem emlékszik mindenre pontosan, vagy pedig bizonyos történések csak álomszerű képekként maradtak meg az emlékezetében, továbbá a regényben bizonyos időszakok kivonatos elbeszélés³⁸ formájában idé-

---

aztán megmagyarázta. [...] Odáig mindig azt hittem, hogy a tímárlányok csak abban különböznek tőlünk, hogy nem veszik fel őket a gimnáziumba. Nagyon meglepődtem, mikor megtudtam, milyen gazdagok.” (55.)

38 Gérard Genette a fogalom alatt a narratív lendületnek azt a formáját érti, amikor az elbeszélő több nap, hónap, évek történéseit néhány szakaszban vagy oldal-

ződnek fel, de számtalan alkalommal fordul elő az is, hogy az elbeszélő-főhős az eltelt idő egyhangúságára vagy küzdelmekkel teliségére reflektál, mint például a következő esetben: „Évek, évszakok, egymásba göngyölődő napok számlálatlan serege!” (150.) Ebből adódóan bizonyos életszakaszokat csak röviden elevenít fel; míg például a Vodicska Jenővel való, rövidebb időt felölelő házasságát hosszabban tárgyalja, addig a húsz évig tartó második házasságát ennél lényegesen rövidebben és kevesebb részletet kibontva eleveníti fel.

Az őzben ez a fragmentáltság a narratíva mozaikos és akronologikus szerveződéséből adódik, továbbá abból, hogy az elbeszélő-főhős elbeszélésében folyamatosan változnak az idősíkok, és sok esetben egy-egy, a mű elején említett történés (például Angéla bátyjának halála) háttérére csak a narratíva későbbi részeiben derül fény, és akkor sem kivonatos elbeszélés formájában, hanem az egyes részletek apránkénti adagolásával.

*

A fentiek értelmében megállapíthatjuk, hogy Kaffka Margit és Szabó Magda vizsgált regényeinek elbeszélés-technikájában – a nyilvánvaló eltérések mellett – számtalan párhuzam mutatható ki. Mindkét mű esetében pontosan meghatározhatóvá válnak az elbeszélő-élmények körülményei, melyek egyrészt a hősnők magányát és elszigeteltségét emelik ki, másrészt pedig az elbeszélés továbblendítésére szolgáló impulzusokat adnak az elbeszélőknek, ami által a regények narratívája akronologikusan szerveződik. Szólamaik olyan aposztrophákat tartalmaznak, melyek egy sajátos önmegszólítási formaként működve segítik elő a hősnők élettörténetének, illetve az azokhoz való viszonyuk kialakítását. Bár Kaffka regénye nem tekinthető olyan autonóm belső monológoknak, mint Szabó Magda műve, számos önidéző monológ található benne, melyek által Pórtelky Magda eszmefuttatásai, töprengései rekonstruálhatóvá válnak. Mindkét regényre jellemző az elbeszélő és elbeszélő *én* közötti folyamatos oszcilláció, mely által lehetővé válik az emlék pontos körülményeinek felidézése, az időtávlat nyújtotta szereplői perspektíva-váltások, s az élettapasztalat hatására felszámoló tudáshiányra való szereplői reflektálás. Mindez azt mutatja, hogy mindenképpen érdemes lenne a két író további alkotásait is összevetni, hiszen ez nemcsak a két életműnek, illetve azok egymáshoz való viszonyának, hanem a magyar regény tudatábrázolási módozatai alakulástörténetének vonatkozásában is további értékes eredménnyel szolgálhatna.

---

ban, az akciók és párbeszédok részletezése nélkül adja közre. GENETTE, *l. m.*, 95–96. (Magyar fordításban: Gérard GENETTE, *Az elbeszélő diskurzusa*, ford. SEPEGHY Boldizsár = *Az irodalom elméletei I.*, szerk. THOMKA Beáta, Pécs: Jelenkor, 1996, 78–79.)

Irodalom

- BATA Imre, *Kérdőjelek a Pilátus margójára*, Tiszatáj, 1963/9., 2–3.
- BENYOVSZKY Krisztián, *Emlékezés és narráció három modellje (Kafka Margit, Ottlik Géza, Talamon Alfonz)* = Uő., *Rácsmustra. Regényes olvasónapló Kafka Margittól Bodor Ádámig*, Pozsony: Kalligram, 2001, 37–56.
- COHN, Dorrit, *Áttetsző tudatok*, ford. GÁCS Anna – GOCSÁL Ákos – CSERESNYÉS Dóra = *Az irodalom elméletei 2.*, szerk. THOMKA Beáta, Pécs: Jelenkor–JPTE, 1997, 81–194.
- CULLER, Jonathan, *Aposztrophé*, ford. SZÉLES Csongor, Helikon, 2000/3., 370–389.
- ERDŐDY Edit, *Realista hagyomány és belső monológ Szabó Magda regényeiben*, Literatura, 1974/3., 109–120.
- FITTLER Áron, „Az idő szorgos mértéke” – *Elbeszéléstechnikák és az emlékezés érzelmi tényezői Kafka Margit Színek és évek című regényében*, Korunk, 2012/3., 94–103.
- GENETTE, Gérard, *Narrative Discourses. An Essay in Method*, ford. Jane E. LEWIN, Ithaca–New York: Cornell University Press, 1980.
- GENETTE, Gérard, *Az elbeszélő diskurzus*, ford. SEPEGHY Boldizsár = *Az irodalom elméletei I.*, szerk. THOMKA Beáta, Pécs: Jelenkor, 1996, 62–98.
- JOHNSON, Barbara, *Aposztrofálás, animáció és abortusz*, ford. BALOGH Andrea = *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*, szerk. BÓKAY Antal – VILCSEK Béla – SZAMOSI Gertrud – SÁRI László, Budapest: Osiris, 2002, 569–582.
- KEMENES GÉFIN László – Jolanta JASTRZEBSKA, *Erotika a huszadik századi magyar regényben (1911–1947)*, Budapest: Kortárs, 1998.
- 16 LENGYEL Balázs, *Freskó. Szabó Magda regénye*, Élet és Irodalom, 1958. március 28.
- NAGY Péter, *Szabó Magda: Freskó*, Irodalomtörténet, 1959/2., 301–302.
- Sz. SZABÓ László, *Szabó Magda: Az őz*, Alföld, 1959/5–6., 149–151.

The Characteristics of the First-Person Narrative in Margit Kafka's and Magda Szabó's Novels

Abstract. Margit Kafka is usually referred to by the researchers as Magda Szabó's literary ancestor, although the narrative techniques of their novels have not been compared previously by any of them. In my essay, I would like to compare Margit Kafka's novel *Colours and Years* and Magda Szabó's novel *The Fawn* to point out the narrative similarities and differences of presenting the consciousness of the first-person narrators.

Keywords: first-person narrative, autonomous interior monologue, memory narrative, consonant self-narration, dissonant self-narration